

Research article

Explaining the drivers affecting the future of sustainable tourism in the city of Sarakhs with a future research approach

Mohammad Golmohammadi ^(a), Zeynab Karkehabadi ^{(b)*}, Abbas Arghan ^(c)

a. PhD student in geography and urban planning, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (Rabet.srkh@gmail.com)

b. Associate Professor, Department of Geography, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran¹.

c. Full Professor, Ideation and Commercialization Entrepreneurship Research Center, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran (arghan1349@iau.ac.ir)

Keywords

Foresight, Tourism Drivers, Sustainable Tourism, Sarakhs City Citation

Golmohammadi, Mohammad; Karkehabadi, Zeynab & Arghan, Abbas. (1403). Explaining the drivers affecting the future of sustainable tourism in the city of Sarakhs with a future research approach. *Journal of Greater Khorasan*, 15(57), 125-148.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

The approach of future studies focuses on addressing a wide range of future conditions by adopting participatory and argumentative approaches in the field of planning, emphasizing the identification of key factors and drivers of development. The extent and manner of the impact of effective drivers on sustainable tourism in the city of Sarakhs with a future-oriented approach are among the most important aspects of this research. Qualitative data was collected through open questionnaires, interviews, and quantitative data in numerical form through weighting in the SPSS software. Subsequently, the data and analyses obtained were used in the MICMAC futures research software. The results of this study indicate that the regression correlation coefficient between the level of factors affecting tourism development in Sarakhs County was 0.72, indicating that there is a significant linear correlation between the dimensions affecting tourism development in the region. Additionally, the multiple determination coefficient is 0.51, indicating that 51% of the variations in tourism development in Sarakhs County are explained by the effective indices, and the remaining share belongs to other variables. The output from MICMAC also shows that economic prosperity and investment, along with industrialization as two-way drivers (both influential and affected), and environmental factors and managers and planners as influenced factors. Among these, the Holy Shrine of Imam Reza acts as an independent factor.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.473044.1216>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215160.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors: (Z.karkehabadi@yahoo.com)

Introduction

Urban planning and futurology are fundamentally related to the future. Futurology in connection with the knowledge of planning is the art of guessing and predicting future achievements to help in planning and achieving a successful vision, which is the basis of futurology. The approach of futurology deals with a wide range of future conditions by adopting participatory and argumentative approaches in the field of planning, emphasizing on finding key factors and drivers of development in order to consider uncertainties in the planning process and by having the lever of future control and management, to create a desirable future. Therefore, paying attention to the topic of futurology plays a significant role in improving the tourism industry. With the onset of a new era, the tourism industry has also begun a new era and despite the numerous challenges it faces, the awareness of societies that tourism, especially health tourism, provides a very suitable and considerable source of foreign income to a country's economy has made this field a very comprehensive concept in various economic, social, political, cultural dimensions, etc., and considered as an industry. Many countries consider this dynamic industry as the main source of income, employment, economic growth, and infrastructure development. Sustainable tourism development, due to the nature of tourism and the complexity of the tourism system and its high susceptibility to the trends, events, and changes in the surrounding environment, known as drivers, requires an approach based on futurology to identify and analyze these complexities and the performance of the drivers. Undoubtedly, tourism planning in Iranian cities is also being carried out with inspiration from the new approach in the world, analyzing and diagnosing it in areas where tourism is established - such as the northern provinces of the country, Fars, Isfahan, and Yazd provinces - focuses on

its numerous social, cultural, and environmental damages along with its abundant benefits. Therefore, while confirming tourism strategy as a fundamental approach in the economic and developmental future of a region, with maintaining sustainability, special measures should be taken to reduce the mentioned harms and strengthen its evident benefits, which has been a concern of researchers and undoubtedly based on the conducted studies, we will reach a proper conclusion.

Materials and Methods

Data collection is one of the most essential parts of any research, and if this task is carried out in an organized and correct manner, data analysis and conclusion can be done with the desired speed and accuracy. After conducting studies on the research topic, the necessary information will be collected through library and documentary methods, secondary data, as well as field methods and direct observation. In this regard, efforts have been made to use reliable and documented Persian and English sources including books, theses, scientific and research journals, and to use these information through data extraction and entering into SPSS software, obtaining results from it, and using the data and analyses obtained in MICMAC research. Based on sampling from Morgan's sampling table, a sample of 384 individuals has been estimated.

Discussion and Findings

Tourism includes two cultural and natural groups that create diverse structures and patterns in the landscape. The internal relationships of these elements are more important for each of them, as they are located in a related and continuous environment with each other and contribute to the stability of the system. In fact, the proportional, dynamic, and continuous relationship between the two groups of elements and the environment on which they are formed determine the

stability and sustainability of the tourism structure. By combining the two influential-affected and influential-independent analyses, it can be inferred that the economic structure as a dominant structure over other structures is influential, and the managers and planners' structure as the second influential factor in this hierarchy.

Conclusion

The results obtained indicate that in terms of sustainability dimensions in Sarakhs city from the perspective of all three groups, the economic dimension with a total average of 48.0 has allocated the highest sustainability score to itself, followed by the managers and planners with a total average of 43.0 in the next rank, then Astan Quds Razavi with a total average of 41.0 in the third rank, and environmental with a total average of 40.0 in the fourth rank, and industrialization with 31.0 has allocated the lowest score to itself. It is worth mentioning that, considering the analyzes and previous internal and external backgrounds in this field, the present research is consistent with the research results of Qasabi et al. (2020) and Seyitoğlu & Costa (2022).

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۵، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۳

ISC | MSRT | ICI

شاپا الکترونیکی: ۱۶۷۱-۳۷۱۷

شاپا چاپی: ۶۱۳۱-۲۲۵۱

مقاله پژوهشی

تبیین پیشران‌های مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر سرخس با رویکرد آینده‌پژوهی

محمد گل‌محمدی^(الف)، زینب کرکه‌آبادی^{(ب)*}، عباس ارغان^(پ)

(الف) دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران (Rabet.srkh@gmail.com)

(ب) دانشیار، گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

(پ) استاد تمام، مرکز تحقیقات کارآفرینی ایده‌پردازی و تجاری‌سازی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران (arghan1349@iau.ac.ir)

چکیده

رویکرد آینده‌نگاری با پرداختن به محدوده گسترده‌ای از شرایط آینده با اتخاذ رویکردهای مشارکتی و استدلالی در حوزه برنامه‌ریزی، تأکید بر یافتن عوامل اصلی و کلیدی و پیشران‌های توسعه دارد. میزان و نحوه اثر پیشران‌های مؤثر بر گردشگری پایدار در شهر سرخس با رهیافت آینده‌پژوهی از مهم‌ترین جنبه‌های این پژوهش است. داده‌های کیفی با پرسشنامه باز و از طریق مصاحبه و داده‌های کمی به صورت عددی و از طریق وزن‌دهی در نرم‌افزار SPSS تهیه گردید. در ادامه از داده‌ها و آنالیزهای به دست آمده در نرم‌افزار آینده‌پژوهی MICMAC استفاده شد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد ضریب همبستگی رگرسیونی بین میزان شاخص‌های مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرستان سرخس برابر با ۰/۷۲ بوده که نشان‌دهنده این است که همبستگی خطی بین ابعاد مؤثر بر توسعه گردشگری در منطقه معنی‌دار است. همچنین، مقدار ضریب تبیین چندگانه برابر با ۰/۵۱ است که نشان می‌دهد ۵۱٪ از واریانس‌های توسعه گردشگری در شهرستان سرخس توسط شاخص‌ها مؤثر تبیین می‌شود و مابقی سهم سایر متغیرهاست. خروجی حاصل از MICMAC نیز نشان می‌دهد، عوامل رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری به همراه عامل صنعتی شدن به عنوان پیشران‌های دو وجهی (دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) و عوامل زیست‌محیطی و مدیران و برنامه‌ریزان به عنوان عوامل تأثیرپذیر هستند. در این میان، آستان قدس رضوی به عنوان یک عامل مستقل عمل نموده است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

شماره صفحات: ۱۲۵-۱۴۸

واژگان کلیدی:

آینده‌پژوهی، پیشران‌های گردشگری، گردشگری پایدار، شهر سرخس

استناد به مقاله:

گل‌محمدی، محمد؛ کرکه‌آبادی، زینب و ارغان، عباس. (۱۴۰۳). تبیین پیشران‌های مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر سرخس با رویکرد آینده‌پژوهی. پژوهشنامه خراسان بزرگ. ۱۵(۵۷)، ۱۲۵-۱۴۸.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.473044.1216>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215160.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

مقدمه

گردشگری، از جمله ابزارهای مهم توسعه در جهان شناخته می‌شود و در قرن گذشته پیش‌بینی می‌شد که گردشگری در قرن ۲۱ به بزرگ‌ترین صنعت جهان تبدیل شود. از اوایل دهه ۷۰ میلادی، علم و هنر آینده‌نگاری به‌عنوان ابزار سیاست‌گذاری به‌طور رسمی و در چند کشور محدود، به‌خصوص ژاپن به‌کار گرفته شد، اما از اوایل دهه ۹۰ میلادی به‌طور گسترده با همکاری نهادهای بین‌المللی جهت توانمندسازی کشورها از این‌روش استفاده شد و امروزه به‌عنوان رویکرد غالب شناسایی فناوری در اکثر کشورهای توسعه‌یافته درآمده است. برنامه‌ریزی شهری و آینده‌پژوهی هر دو اصولاً به آینده مرتبط هستند. آینده‌نگاری در ارتباط با دانش برنامه‌ریزی عبارت است از فراگرد حدس زدن و پیشگویی دستاوردهای آینده در کمک به برنامه‌ریزی و رسیدن به یک چشم‌انداز موفق که اساس آینده‌پژوهی است (Safaipour & Fadaei, 2023). رویکرد آینده‌نگاری با پرداختن به محدوده گسترده‌ای از شرایط آینده با اتخاذ رویکردهای مشارکتی و استدلالی در حوزه برنامه‌ریزی، تأکید بر یافتن عوامل اصلی و کلیدی و پیشران‌های توسعه دارد تا از طریق آن بتوان عدم قطعیت‌ها را در فرآیند برنامه‌ریزی در نظر گرفت و با داشتن اهرم کنترل و مدیریت آینده، به ساخت آینده‌ای مطلوب پرداخت (Alirezanzad et al., 2019). بنابراین، توجه به موضوع آینده‌پژوهی در بهبود صنعت گردشگری نقش پررنگی را ایفا می‌کند. با ورود به هزاره جدید، صنعت گردشگری نیز عصری نوین را آغاز کرده است و با وجود مشکلات متعددی که در پیش دارد (Esmaeili et al., 2021)، انتظار است که در سیستم اقتصادی جهانی بر اهمیت آن افزوده شود. بنابراین، سیاست‌گذاران باید پیوسته به مسائل اصولی و زیربنایی در خصوص رشد، جهت و آثار این صنعت در آینده توجه نمایند (Zebardast & Darskhan, 2021). سناریو و

آینده‌نگری فرآیند تلاش برای نگاه به آینده بلندمدت علم، فناوری، محیط‌زیست، اقتصاد و اجتماع است که با هدف شناسایی فناوری‌های جدید و تقویت تحقیقات صورت می‌گیرد که بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را به دنبال دارد (Taghvaei et al., 2021). طی دهه‌های اخیر، صنعت گردشگری در جهان توسعه چشمگیری یافته و تغییرات اقتصادی و اجتماعی شگرفی را سبب شده است. تغییرات پرشتاب و فزاینده جهان، کشور را بر آن وامی‌دارد که در شرایط فراگیر و رقابتی کنونی، به اقدامات منطقی و متناسب از جمله شناسایی روندها، شرایط، اتفاقات و رخدادهای تأثیرگذار در آینده بپردازد و خود را برای آنچه در آینده ممکن است اتفاق بیفتد، آماده سازد تا در عرصه تحولات جهانی از حالت انفعالی بیرون آمده و با رشد مطلوب و توسعه فراگیر، شالوده جامعه‌ای توانگر را پایه‌ریزی کند (Seyfipour, 2021). آگاهی جوامع از این‌که گردشگری به‌ویژه گردشگری سلامت، منبع درآمد ارزی بسیار مناسب و قابل‌ملاحظه‌ای در اختیار اقتصاد یک کشور قرار می‌دهد، باعث شده که این حوزه مفهوم بسیار گسترده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و غیره پیدا کند و به‌عنوان یک صنعت تلقی شود. بسیاری از کشورها، این صنعت پویا را به‌عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد اقتصادی و توسعه ساختار زیربنایی می‌دانند (Emami et al., 2022). توسعه‌ای که بر پایه اندیشه‌ای فزاینده برنامه‌ریزی شده و در قالب‌های مختلف قابلیت ارزیابی و نظارت را داراست و ضمن این بهره‌مندی از تفکر پیشران، اساس آن بر توسعه و پیشرفت انسانی متمرکز شده است و در این مسیر یقیناً از فناوری‌های روز اعم از سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به بهترین نحو ممکن بهره گرفته می‌شود (Sheikh Milani et al., 2021). بررسی فعالیت‌ها و فناوری‌های پیشران ما را به صنایع مختلفی معطوف می‌دارد که یکی از این صنایع مهم، کاربردی و پایدار، صنعت گردشگری یا همان صنعت بدون

بررسی و تبیین پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری پایدار در شهر سرخس است.

مبانی نظری

در سال‌های اخیر، موضوع گردشگری پایدار مورد توجه پژوهشگران و محققین قرار گرفته است. با این حال، بررسی و تلفیق همزمان رویکردهای آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی با توسعه گردشگری پایدار، به صورت منسجم، بسیار محدود بوده است. افزون بر این، بررسی‌های میدانی در مناطق مستعد گردشگری که به دلیل کم‌توجهی در حوزه پژوهش نادیده گرفته شده‌اند، اهمیت بسزایی دارد.

توسعه پایدار گردشگری

توسعه پایدار گردشگری رهیافت جدیدی نسبت به رویکرد گردشگری پایدار محسوب می‌گردد که از ۱۹۹۲م (بعد از کنفرانس ریو) و طی موج سوم توسعه گردشگری مطرح شد (Rasouli et al, 2024: 1-21). در این رهیافت اصول اساسی توسعه و توسعه پایدار بیش از خود گردشگری و اجزا آن مدنظر قرار گرفته است چرا که در رهیافت توسعه گردشگری پایدار، گردشگری به مثابه چرخه‌ای برای توسعه پایدار قلمداد می‌شود و اصول اساسی توسعه پایدار مورد نظر است. توسعه پایدار گردشگری عبارت است از گسترش صنعت گردشگری و جذب گردشگران به یک ناحیه با استفاده از منابع موجود به گونه‌ای که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، فرهنگی و قانونی جامعه و انتظارات گردشگران بتوان وحدت، هویت فرهنگی، سلامت محیط زیست، تعادل اقتصادی مقصد و مهمانان آنان را بطور متوازن در حد بهینه تأمین کرد (Sheybaninia et al., 2021).

آینده‌نگاری

بسیاری از آینده‌اندیشان، آینده‌نگاری را بخشی از آینده‌اندیشی یا آینده‌پژوهی می‌دانند. نزدیکی و شباهت میان روش‌های مورد استفاده در آینده‌نگاری و آینده‌اندیشی

دود است که نه تنها با استفاده از شرایط اقلیمی، تاریخی، طبیعی و منحصربه‌فرد هر منطقه، بلکه با رویکرد کاهش استفاده از منابع تجدیدناپذیر و بهره‌گیری از روش‌های دوستدار محیط‌زیست، کاملاً منطبق است (Yousefi et al., 2023). در ایران، سابقه آینده‌نگری به برنامه پنج‌ساله کشور برمی‌گردد و سند چشم‌انداز توسعه کشور در افق ۱۴۰۴ش که دو دهه آینده را نشانه گرفته است، اولین سند تفکر استراتژیک و آینده‌نگارانه ایران است که بر اساس آن محورهای توسعه کشور در بخش‌هایی طراحی و تدوین شده‌اند و با انجام تقسیم‌کار منطقه‌ای هرکدام از استان‌های کشور عهده‌دار مسئولیت‌های متناسب با قابلیت‌های خود در راستای تحقق آینده مطلوب کشور شده‌اند. بی‌تردید، برنامه‌ریزی گردشگری در شهرهای ایران نیز با پیروی از رویکرد نوین دنیا در حال انجام است که تحلیل و آسیب‌شناسی آن در مناطقی که گردشگری نهادینه شده دارند- نظیر استان‌های شمالی کشور، استان‌های فارس، اصفهان و یزد- ما را به مزایای فراوان آن و توأمان آسیب‌های متعدد اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی معطوف می‌دارد (Moulai., 2019). میزان و نحوه اثر پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری آن‌هم یک گردشگری کاملاً پایدار و منطبق بر توسعه پایدار، با رهیافت آینده‌نگاری و یا آینده‌پژوهی از مهم‌ترین جنبه‌های نامعلوم این پژوهش بوده که سعی می‌شود طی فرآیند کامل پژوهش به این جنبه‌های مجهول دست‌یابیم. از سویی، میزان و نحوه اثرگذاری آیت‌ها و فاکتورهای تأثیرگذار بر روند پیشرفت گردشگری پایدار در شهرستان سرخس جزء ابهامات پژوهش حاضر بوده که به آن پرداخته می‌شود. بنابراین، ضمن تأیید راهبرد گردشگری به‌عنوان رویکردی اساسی در آینده اقتصادی و توسعه‌ای یک منطقه، با حفظ پایداری، بایستی تدابیر ویژه‌ای برای کاهش مضرات اشاره‌شده و تقویت مزایای مبرهن آن اندیشیده شود. با توجه به اهمیت این موضوع، هدف این پژوهش،

باعث می‌شود تا این دو دارای ریشه‌های یکسان و در یک حوزه دیده شوند (Farhāt, 2019). آینده‌نگاری به‌عنوان یک ابزار بالقوه توانمند برای سیاست‌گذاری، می‌تواند در هر یک از موارد فوق‌الذکر مورد استفاده قرار گیرد. واقعیت آن است که آینده‌نگاری نیز همانند بسیاری از دانش‌های جدید، دانشی بین‌رشته‌ای یا چند رشته‌ای است. از این‌رو، هر یک از مؤلفه‌های سازنده آن، با نگرش‌های خاص خود به موضوع می‌نگرند و کارشناسانی را در خود جای داده است که در رشته‌های مختلف آموزش دیده‌اند (Ghassabi et

al, 2019). ورود افراد متفاوت به این دانش از همین فرآیند ساده نشأت می‌گیرد، پس هر یک از این افراد با توجه به نگرش‌ها و دیدگاه‌هایی که برخاسته از علاقه‌مندی‌ها، حرفه و رشته تحصیلی آنان است، وارد این حوزه می‌شوند. این وضعیت در نوع انتخاب موضوعات، نوع لغات مورد استفاده و سؤالات موردتحقیق این افراد، به‌وضوح قابل‌مشاهده است. علاوه بر تعاریف ارائه‌شده فوق، سایر تعاریف پیرامون آینده‌نگاری در قالب جدول ۱ ارائه شده‌اند.

جدول ۱: سایر تعاریف مختلف آینده‌نگاری (Kargar Asl Zenozi, 2019)

ردیف	ارائه‌کننده	تعریف ارائه‌شده
۱	(کلیهر و داراگ، ۲۰۱۵)	آینده‌نگاری ابزاری سیستماتیک برای ارزیابی آن دسته از پیشرفت‌های علمی و فناورانه است که می‌تواند تأثیرات بسیار شدیدی بر رقابت صنعتی، خلق ثروت و کیفیت زندگی داشته باشد.
۲	(اسلاتر، ۲۰۱۴)	فرایندی سیستماتیک، مشارکتی و گردآورنده ادراکات آینده است که چشم‌اندازی میان‌مدت تا بلندمدت را با هدف اتخاذ تصمیمات روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد. آینده‌نگاری یک ظرفیت عام است که فرد را قادر می‌سازد تا در باره آینده بیندیشد و احتمالات آینده را بررسی، مدل‌سازی و خلق کرده و در مقابلش نشان دهد.
۳	(رینگلند، ۲۰۱۲)	آینده‌نگاری فرایند مشارکت سیستماتیک، اجتماع هوشمندانه و ساختن چشم‌انداز میان‌مدت و بلندمدت آینده است که با هدف شکل‌دهی تصمیمات جهت معماری فعالیت‌های آینده صورت می‌پذیرد.

برنامه‌ریزی بر پایه سناریو

روشن سناریو را می‌توان روشی برای خلاصه‌سازی نتایج تلاش‌های آینده‌پژوهی دانست. هدف از تدوین سناریوها، خلق فضای بررسی احتمال آینده‌های ممکن، به‌گونه‌ای است که بتوان برنامه‌ریزی صورت گرفته را در برابر طیفی از چالش‌های آینده‌آمود (Rezaei, 2019). در پروژه‌های آینده‌پژوهی در عرصه موضوعی خاص، اغلب ۲ یا ۴ سناریو تدوین می‌شود (Novin et al, 2022). هرکدام از این سناریوها، به پرسش‌های اصلی موضوع پژوهش، پاسخ‌های متفاوتی می‌دهند، اما تمامی این پاسخ‌ها مسیری را پیش روی ما می‌گشایند که آینده را از زوایایی متفاوت روشن می‌سازند. پیتز شوارتز در کتاب هنر دیدگاه بلندمدت، گام-های فرایند ساخت سناریو را چنین توصیف کرده است: گام اول: مشخص کردن موضوع اصلی. گام دوم: مشخص کردن معیارهای کلیدی و فرایندهای مهم محیطی. گام سوم: نیروهای پیشران. گام چهارم: رتبه‌بندی بر اساس اهمیت و عدم قطعیت. گام پنجم: انتخاب منطق سناریو یا نقشه حرکت. گام ششم: کامل کردن سناریو. گام هفتم: بررسی

برنامه‌ریزی بر پایه سناریو

1. Kelliher & Daragh
2. Slaughter
3. Ringland
4. The Art of the Long View

همگرایی اجتماعی-فرهنگی و تقویت وحدت، کاهش مصارف منابع تجدیدناپذیر، حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی و فضای سبز، کاهش فشار به محیط‌زیست، تقویت اقتصاد بومی و محلی، تثبیت نقش اقتصادی شهرها فارغ از الگوهای قدیمی و متکی بر کشاورزی و دامداری، بسط زیرساخت‌های توسعه شهری بر مبنای ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل گردشگری و معرفی فرهنگ محلی و افزایش تعامل و تبادل فرهنگی با گردشگران (Jalilian et al., 2022).

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های بسیاری در خصوص گردشگری پایدار و آینده‌پژوهی صورت گرفته است، اما با توجه به هدف پژوهش حاضر که استفاده از پیشران‌های مؤثر بر گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی است، می‌توان به برخی از آن‌ها اشاره کرد. ایمانی و رضوی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان سرعین)» در بررسی ۵۰ عامل اصلی به ۲۳ عامل خروجی نرم‌افزار منتهی شده و نهایتاً عامل بهبود وضعیت معابر و امنیت و بازسازی آثار گردشگری به‌عنوان پیشران‌های اصلی شناسایی شده‌اند. کارگر اصل زوزی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی و تحلیل بر پیشران‌های مؤثر در توسعه آینده صنعت گردشگری تجاری با رهیافت آینده‌پژوهی (نمونه موردی شهر جلفا)»، ۴۰ عامل اصلی بررسی و خروجی حاکی از پیشروی پیشران بهبود اشتغال منطقه و افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی را بررسی کرده‌اند. قصابی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری در مناطق آزاد تجاری مطالعه موردی: منطقه آزاد ارس» به این نتیجه رسیده‌اند که بیشترین تأثیرگذاری مربوط به پیشران‌های اقتصادی، مدیریتی و تبلیغات و بازاریابی است.

پیامدها و نتایج هر سناریو. گام هشتم: انتخاب نشانگرها و راهنماهای راهبردی برای انتخاب راهبرد و رسیدن به هدف (Taghvaei et al., 2017: 11).

گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی

امروزه توسعه صنعت گردشگری به یکی از این موضوعات مهم و اساسی تبدیل شده است (Rasouli et al., 2024: 1-35) که می‌تواند با بهره‌گیری از رویکرد آینده‌نگری و سناریونویسی، به رونق اقتصادی و افزایش کیفیت زندگی افراد منجر شود. در واقع، آینده‌پژوهی نشان‌دهنده روندهای آتی و پیش‌بینی تحولات در آینده است که این فعالیت‌ها با عدم قطعیت‌های محیطی و تحولات سریع از طریق خلاقیت و ایجاد فرصت‌های غیرمنتظره و پیش رفتن اقتصادی پویا همراه است. گردشگری می‌تواند اساس و پایه راهبرد رشد و توسعه در آینده بیشتر کشورها باشد و در نتیجه مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد. همچنین، اهمیت بحث آینده‌نگاری در صنعت گردشگری و برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو، ستون فقرات برنامه‌ریزی گردشگری محسوب می‌شود، اما با وجود مطالعاتی که اخیراً در این حوزه انجام شده است، مطالعات آینده‌نگاری گردشگری و برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو، هنوز در دوران ابتدایی رشد خود هستند که این امر ضرورت توجه و دقت نظر بیشتر در این زمینه را نشان می‌دهد (Hasani & Rahimzadeh, 2019: 141).

بی‌تردید، اتخاذ سیاست‌های اقتصادی گردشگری پایدار با رهیافت آینده‌پژوهی فواید و کارکردهای مختلفی را به همراه خواهد داشت که می‌توان به برخی از مهم‌ترین منافع تمرکز بر این موضوع مهم اشاره نمود: کاهش فقر، اشتغال‌زایی و برقراری عدالت اجتماعی، تأمین بخشی از اعتبارات لازم برای بهبود بخشیدن به خدمات و تسهیلات جوامع محلی، ارتقاء کمی و کیفی سطح زندگی مردم، کاهش حاشیه‌نشینی، توسعه روستایی و جلوگیری از سیل مهاجرت روستاییان به سمت شهرها و مراکز صنعتی، توسعه یکپارچگی، انسجام و

یغفوری و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «تدوین سناریوهای مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد»، ۴۰ عامل اساسی بررسی، ۱۲ عامل تأثیرگذار معرفی و ۵ سناریوی اصلی را معرفی داشته‌اند که همه سناریوها از مطلوبیت کافی برخوردار بودند و نشان از آینده مطلوب گردشگری منطقه را داشتند. **ظاهری و همکاران (۱۳۹۹)**، در مقاله‌ای با عنوان «تدوین پیشران‌های محلی توسعه روستایی با استفاده از روش آینده‌پژوهی مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بناب»، پیشران‌های کلیدی را شامل قیمت محصولات و حذف دلال و واسطه‌ها، قطع اثرپذیری روستاها از تحریم‌ها، گرانی و رکود شناسایی و متناسب با این پیشران‌ها پیشنهادها در راستای توسعه گردشگری روستایی ارائه داده‌اند. **سرابی و همکاران (۱۳۹۹)**، در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر در گردشگری پایدار و تدوین مطلوب‌ترین سناریو (مورد پژوهی: شهر تاریخی میبد)»، به این نتیجه رسیده‌اند که از ۱۴ عامل اصلی، ۵ پیشران حیاتی برای توسعه گردشگری بوده که ۸۲ درصد مطلوبیت داشته‌اند و سناریوی میبد طلایی پیشنهاد شده است. **علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۷)**، در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی»، به این نتیجه دست یافته‌اند که ده عامل اصلی کلیدی در آینده توسعه گردشگری پایدار شهر کرمان تأثیرگذار هستند. از بین این عوامل، رقابت‌پذیری تأثیرگذارترین عامل کلیدی در توسعه گردشگری پایدار شهر کرمان است.

همچنین، در مطالعات خارجی **لیو و همکاران (۲۰۲۲)**، در مقاله‌ای با عنوان «فرصت‌های جدید برای گردشگری آینده پس از ۲۵ سال تحول سیاسی و اجتماعی- اقتصادی با

رویکرد آینده‌نگری در برنامه‌ریزی گردشگری لهستان»، به بررسی تغییرات در شرایط سیاسی و اقتصادی پس از ۲۵ سال تغییر و تحول دولتی لهستان، شناسایی روندها و نهایتاً تثبیت تأثیرپذیری مثبت گردشگری بر اقتصاد کشور پرداختند. **پاریانو و والیوسو (۲۰۲۲)**، در پژوهشی با عنوان «یک سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری مبتنی بر مدل دینامیکی سیستم طراحی شده برای بررسی مدیریت گردشگری در جزایر گالاپاگوس»، رویکردی مشارکتی برای تلفیق دیدگاه‌های ذینفعان مختلف در جزایر گالاپاگوس و ایجاد نمایشی قابل‌فهم گرافیکی از اثرات گردشگری و رشد جمعیت مسکونی استفاده کرده‌اند که هر زیرسیستم از طریق فرضیه‌ها شامل سه سناریو رشد گردشگری است که با گسترش جمعیت‌های مختلف جمعیت ارتباط دارد. **حشمتی (۲۰۲۲)**، در مقاله‌ای با عنوان «عوامل استراتژیک مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در منطقه کدونگ امبو^۲ کشور اندونزی» با استفاده از نرم‌افزار میکمک، به بررسی استراتژیک عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در ۶ گروه پرداخته و به این نتیجه رسیده است که شیوه حاکمیت، سیاست‌های مدیریتی، هماهنگی نهادی، بازاریابی گردشگری و تبلیغات گردشگری، به‌عنوان عوامل کلیدی محسوب می‌شوند.

روش پژوهش

پس از انجام مطالعات در خصوص موضوع پژوهش، اطلاعات موردنیاز از طریق روش کتابخانه‌ای و اسنادی و داده‌های دسته دوم و همچنین، روش میدانی و مشاهده مستقیم جمع‌آوری خواهد شد. در این زمینه سعی شده که در حد امکان از منابع معتبر و مستند فارسی و انگلیسی همچون کتاب و پایان‌نامه و مجلات علمی-پژوهشی بهره گرفته شود و با فیش‌برداری از این اطلاعات و ورود به نرم‌افزار SPSS و خروجی نتایج از آن و همچنین استفاده از

1. Liu, Y., Dai, L., Long, H
2. Burbano & Valdivieso
3. Kedung Ombo

محدوده مورد مطالعه

شهر سرخس یکی از شهرهای خراسان رضوی و از قدیمی‌ترین شهرهای کشور دارای سابقه ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد است. این شهر در گوشه شمال شرقی ایران، در مجاورت و مرز ترکمنستان، تقریباً بین دو نصف‌النهار ۳۰ تا ۶۰ و ۱۵ تا ۶۱ درجه شرقی و بین دو مدار ۳۶ و ۳۶ تا ۴۰ درجه شمالی قرار گرفته است. این شهر در پایین‌ترین دشت خراسان در ارتفاع ۳۰۰ متری از سطح دریا قرار دارد. به علت داشتن آب و هوای مناسب، زمین‌های مستعد کشاورزی و از همه مهم‌تر به‌عنوان منطقه عبوری استراتژیک در مسیر کهن ابریشم، همواره مورد توجه بوده است. از این‌رو، در این بخش از پژوهش به شناخت منابع و ظرفیت‌های گردشگری شهر سرخس و حومه آن و تأثیر آن در ارتقا درآمد پایدار شهرداری پرداخته می‌شود. جاذبه‌های گردشگری شهر سرخس تاریخی، فرهنگی، انسان‌ساخت طبیعی هستند.

داده‌ها و آنالیزهای به‌دست‌آمده در MICMAC در تحقیق استفاده شود. بر حسب نمونه‌گیری از جدول نمونه‌گیری مورگان ۳۸۴ نفر نمونه برآورد شد که ۲۷۳ تن معادل ۷۵/۶٪ مرد و ۸۸ تن معادل ۲۴/۴٪ زن بوده‌اند. تعداد ۱۲۱ تن برابر با ۳۲/۹٪ در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال قرار داشته و بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. ۲۴ نفر از پاسخگویان برابر با ۶/۳٪ در گروه سنی کمتر از ۲۰ سال قرار داشته و کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. تعداد ۱۲۴ نفر برابر با ۳۳/۷٪ دارای سطح تحصیلات دیپلم بوده و بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. تعداد ۲۴ نفر برابر با ۶/۵٪ نیز دارای سطح تحصیلات دکتری بوده و کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. شاخص نما در این متغیر مربوط به سطح تحصیلی دیپلم بوده است، زیرا بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. همان‌طور که مشاهده می‌گردد، تعداد ۲۰۳ نفر از پاسخگویان برابر با ۶۰/۴٪ محل سکونت آن‌ها شهر بوده و بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

تصویر ۱: نقشه محدوده مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

همبستگی ضعیف بین دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین، هرچه عوامل محیط‌زیست نظیر جاذبه‌های طبیعی و غیره در شهرستان سرخس بیشتر وجود داشته باشد، در توسعه گردشگری در شهرستان سرخس تأثیر داشته و آن را افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این رابطه کوچک‌تر از $0/01$ است، H_1 (مبنی بر وجود رابطه) تأیید و H_0 (خلاف ادعای ما)، با حداکثر اطمینان 99% ابطال می‌شود (جدول ۲).

جدول ۲: رابطه معناداری عوامل محیط‌زیست و توسعه گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار همبستگی
بین عوامل محیط‌زیست و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد.	$0/000$	$0/30$

تبیین پیشران‌های کلیدی آینده گردشگری پایدار جهت تبیین پیشران‌ها، تعداد ۳۴ سؤال در نظر گرفته شد که توسط پاسخگویان تکمیل گردید و نتایج آن در جدول ۲، لحاظ گردیده است.

ارتباط بین عوامل محیط‌زیست و توسعه گردشگری

مقادیر همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین عوامل محیط‌زیست و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت رابطه این همبستگی،

بنابراین، نشان می‌دهد هرچه رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری در شهرستان سرخس بیشتر وجود داشته باشد، در توسعه گردشگری تأثیر داشته و آن را افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این رابطه کوچک‌تر از $0/01$ است، H_1 (مبنی بر وجود رابطه) تأیید و H_0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان 99% ابطال می‌شود (جدول ۳).

جدول ۳: رابطه معناداری رونق اقتصادی و توسعه گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار همبستگی
بین رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد.	$000,0$	$0/68$

ارتباط بین رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری

مقادیر همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس، رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت رابطه این همبستگی، همبستگی قوی بین دو متغیر را نشان می‌دهد.

هرچه نقش مدیران و برنامه‌ریزان شهری در شهرستان سرخس بیشتر و پررنگ‌تر باشد، بر توسعه گردشگری در شهرستان سرخس تأثیر داشته و آن را افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این رابطه کوچک‌تر از $0/01$ است، H_1 (مبنی بر وجود رابطه) تأیید و H_0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان 99% ابطال می‌شود (جدول ۴).

ارتباط بین نقش مدیران و برنامه‌ریزان شهری و توسعه گردشگری

مقادیر همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین نقش مدیران و برنامه‌ریزان شهری و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت رابطه این همبستگی، همبستگی متوسط بین دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین،

جدول ۴: رابطه معناداری نقش مدیران و برنامه‌ریزان و توسعه گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار همبستگی
بین نقش مدیران و برنامه‌ریزان شهری و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد.	۰۰۰,۰	۰/۵۰

و پررنگ‌تر باشد، بر توسعه گردشگری در شهرستان سرخس تأثیر داشته و آن را افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این رابطه کوچک‌تر از ۰/۰۱ است، H1 (مبنی بر وجود رابطه) تأیید و H0 (خلاف ادعای ما) با حداکثر اطمینان ۹۹٪ ابطال می‌شود (جدول ۵).

ارتباط بین نقش آستان قدس رضوی و توسعه گردشگری همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین نقش آستان قدس رضوی و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت رابطه این همبستگی، همبستگی متوسط بین دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین، هرچه نقش آستان قدس رضوی در شهرستان سرخس بیشتر

جدول شماره ۵: رابطه معناداری نقش آستان قدس رضوی و توسعه گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار همبستگی
بین نقش آستان قدس رضوی و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد.	۰/۰۰۰	۰/۴۸

طرح‌های پالایشگاه گاز خانگیران، پروژه نفت و گاز شرق، سد دوستی و غیره بیشتر باشد، بر توسعه گردشگری در شهرستان سرخس تأثیر داشته و آن را افزایش خواهد داد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری این رابطه کوچک‌تر از ۰/۰۱ است (جدول ۶).

ارتباط بین صنعتی شدن و توسعه گردشگری مقادیر همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین صنعتی شدن و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت رابطه این همبستگی، همبستگی متوسط بین دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین، هرچه صنعتی شدن در شهرستان سرخس نظیر توسعه

جدول شماره ۶: رابطه معناداری صنعتی شدن و توسعه گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نتیجه	سطح معنی‌داری	مقدار همبستگی
بین صنعتی شدن و توسعه گردشگری در شهرستان سرخس رابطه معنی‌داری وجود دارد.	۰/۰۰۰	۰/۴۹

تبيين پيشران‌هاى مؤثر بر آينده‌گردشگرى پايدار شهر سرخس با ...
 رگرسيون خطى چندگانه از پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى با توجه به رويکرد آينده‌پژوهى
 مطابق با جدول ۷، سطح معنى‌دارى آزمون F كه برابر با ۰/۰۰۰ بوده تأثير پيش‌بيني توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس را از طريق پيشران‌هاى مؤثر با توجه به رويکرد آينده‌پژوهى معنى‌دار مى‌داند.

جدول ۷: برآورد مدل رگرسيونى بين پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى با رويکرد آينده‌پژوهى (مأخذ: يافته‌هاى پژوهش)

Sig	F	میانگین مجذورات MSres	میانگین مجذورات MSreg	واريانس‌هاى باقیمانده‌هاى SSres	واريانس‌هاى شده‌هاى SSreg
۰/۰۰۰	۱۲۹/۲۹۴	۱۶۷۱۱/۲۲۷	۲۳۲۹۴۵۱/۰۰۷	۶۱۸۳۱۵۳/۹۴۲	۳۰۲۸۲۸۶۳/۱۰

در ادامه ضريب همبستگى رگرسيونى بين ميزان پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس با رويکرد آينده‌پژوهى در جدول زير نشان داده شده است كه برابر با ۰/۷۲ بوده و نشان‌دهنده همبستگى خطى بين پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس معنى‌دار است. همچنين، مقدار ضريب تبيين چندگانه برابر با ۰/۵۱ بوده كه نشان‌دهنده اين است كه ۵۱٪ از واريانس‌هاى توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس با توجه به رويکرد آينده‌پژوهى توسط پيشران‌هاى مؤثر تبيين مى‌شود و مابقى سهم ساير متغيرهاست (جدول ۸).

جدول ۸: جدول ضرايب رگرسيونى بين پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى با رويکرد آينده‌پژوهى (مأخذ: يافته‌هاى پژوهش)

خطاى برآورد See	نمو ضريب تبيين R^2 adj	ضريب تبيين R^2	R ضريب همبستگى رگرسيونى
۱۲۹/۲۷۲	۰/۵۱	۰/۵۱	۰/۷۲

جدول ۹: جدول برآورد ضرايب رگرسيونى (مأخذ: يافته‌هاى پژوهش)

Sig	T	شيب خط استاندارد $\beta_{standard}$
۰/۰۰۰	۲۷/۱۵۲	۰/۴۰
۰/۰۰۰	۳۱/۹۸۲	۰/۴۸
۰/۰۰۰	۲۸/۶۳۵	۰/۴۳
۰/۰۰۰	۲۵/۱۸۷	۰/۴۱
۰/۰۰۰	۳۸/۷۴۹	۰/۳۱

پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس (بر اساس رويکرد آينده‌پژوهى) به ترتيب ضريب تأثير (بتا) عبارت‌اند از:
 ۱. در ازاي يك واحد تغيير در پيشران عوامل محيط‌زيست و توسعه گردشگرى، توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس به ميزان همبستگى رگرسيونى بين پيشران‌هاى مؤثر بر توسعه گردشگرى در شهرستان سرخس معنى‌دار بوده و برابر با ۰/۷۲ و سطح معنى‌دارى آنواى مدل رگرسيونى برابر ۰/۰۰۰ بوده است كه متغيرهاى را براى پيش‌بيني مدل معنى‌دار مى‌داند. اين نتايج نشان مى‌دهد كه در بين پنج متغير داراى همبستگى معنادار، مهم‌ترين

۵. در ازای یک واحد تغییر در پیشران صنعتی شدن و توسعه گردشگری، توسعه گردشگری در شهرستان سرخس به میزان ۳۱٪ افزایش یافته و در آن تأثیر مستقیم خواهد داشت.

تحلیل ساختاری پیشران‌های مؤثر بر گردشگری پایدار

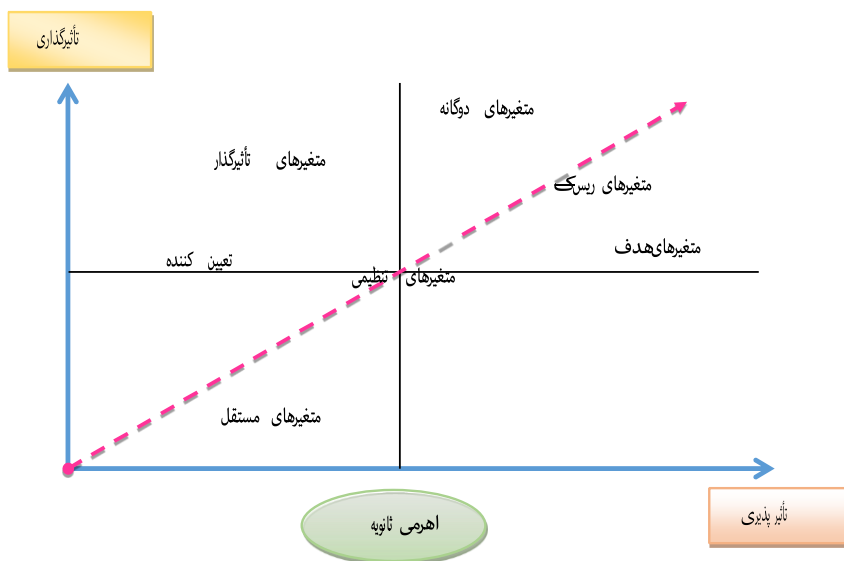
روش تحلیل ساختاری، جدای از روش‌های سناریوسازی، یکی از رایج‌ترین روش‌های آینده‌پژوهی است. خروجی مدل تحلیل اثر متقابل روابط بین پیشران‌ها را نشان می‌دهد که نرم‌افزار MICMAC قابلیت تبدیل روابط به اشکال و نمودارهای ویژه را دارا بوده و با امکانات خود تحلیل آسان روابط و ساختار سیستم را امکان‌پذیر می‌سازد. در نمودار ۱، وضعیت و موقعیت متغیرها در تحلیل MICMAC نشان داده شده است.

میزان ۴۰٪ افزایش یافته و در آن تأثیر مستقیم خواهد داشت.

۲. در ازای یک واحد تغییر در پیشران رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری، توسعه گردشگری در شهرستان سرخس به میزان ۴۸٪ افزایش یافته و در آن تأثیر مستقیم خواهد داشت.

۳. در ازای یک واحد تغییر در پیشران نقش مدیران و برنامه‌ریزان شهری و توسعه گردشگری، توسعه گردشگری در شهرستان سرخس به میزان ۴۳٪ افزایش یافته و در آن تأثیر مستقیم خواهد داشت.

۴. در ازای یک واحد تغییر در پیشران نقش آستان قدس رضوی و توسعه گردشگری، توسعه گردشگری در شهرستان سرخس به میزان ۴۱٪ افزایش یافته و در آن تأثیر مستقیم خواهد داشت.

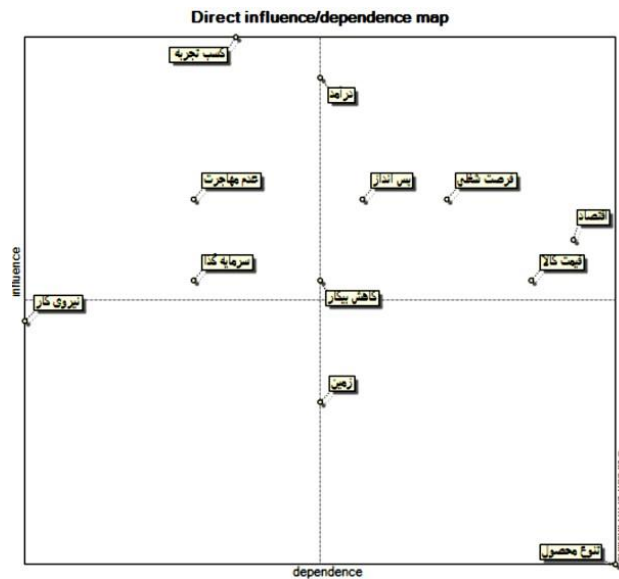

نمودار ۱: وضعیت و موقعیت متغیرها در تحلیل MICMAC (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

به‌عمل آمده در محیط MICMAC نمایش داده شده است.

ورود اطلاعات مربوط به شاخص‌های اقتصادی

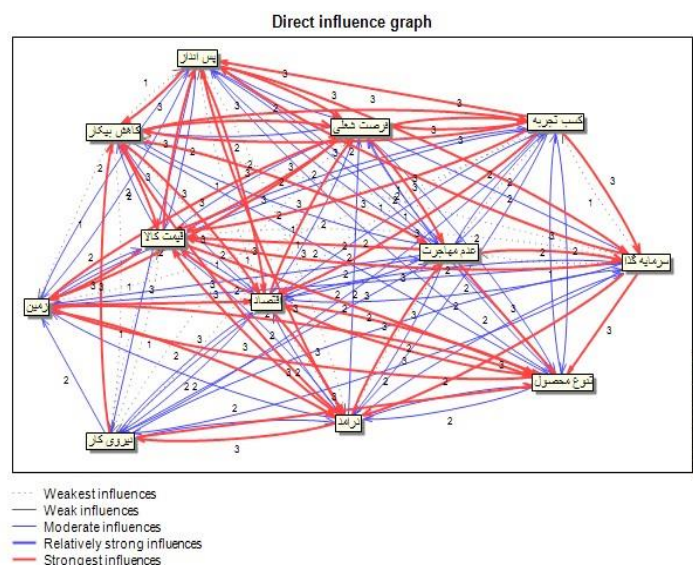
نمودار ۲، بررسی جایگاه هر یک از سنجه‌های مربوط به شاخص اقتصادی است که پس از آنالیز و تجزیه و تحلیل‌های

نمودار ۲: توزیع سنجه‌های مربوط به اقتصاد و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

برخوردار هستند و استقلال زیادی ندارند و وابسته به عوامل دیگری هستند، اما در هر صورت تأثیرگذاری را نیز دارند. در مجموع، مؤلفه‌هایی که در طول زمان شکل گرفته‌اند از نیروی زیادی برخوردار هستند و در ساختار اقتصادی نقش چشمگیری دارند. نحوه ارتباط سنجه‌ها برای رسیدن به این ساختار در نمودار ۳، نشان داده شده است.

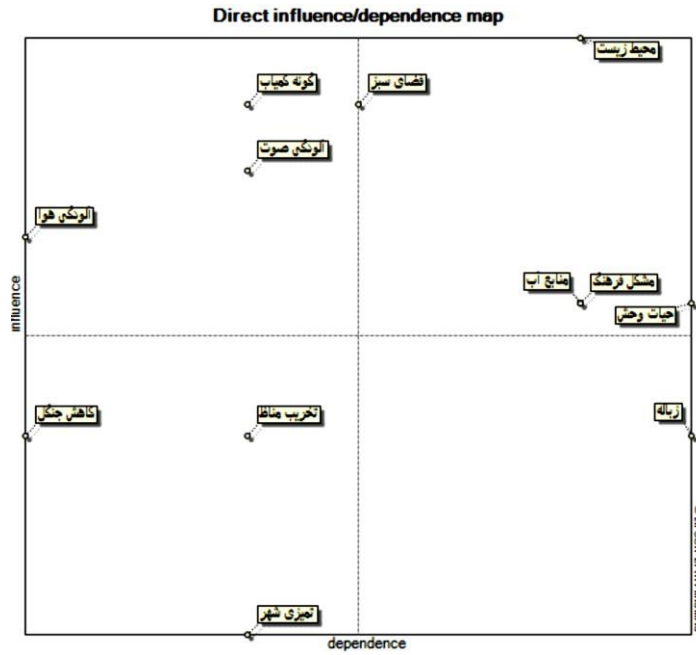
مبنی بر نمودار ۲، تحلیل مربوط به میزان استقلال و تأثیرگذاری متغیرهای در ساختار اقتصادی نشان می‌دهد که عوامل کسب تجربه، عدم مهاجرت، سرمایه‌گذاری از میزان استقلال و تأثیرگذاری بالایی برخوردار هستند، اما از طرف دیگر عواملی مانند درآمد، پس‌انداز، کاهش بیکاری، فرصت‌های شغلی و قیمت کالا از تأثیرگذاری بالایی

نمودار ۳: روابط و ضرایب تأثیر سنجه‌های مربوط به اقتصاد و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

تحلیل‌های به‌عمل‌آمده در محیط MICMAC نمایش داده شده است.

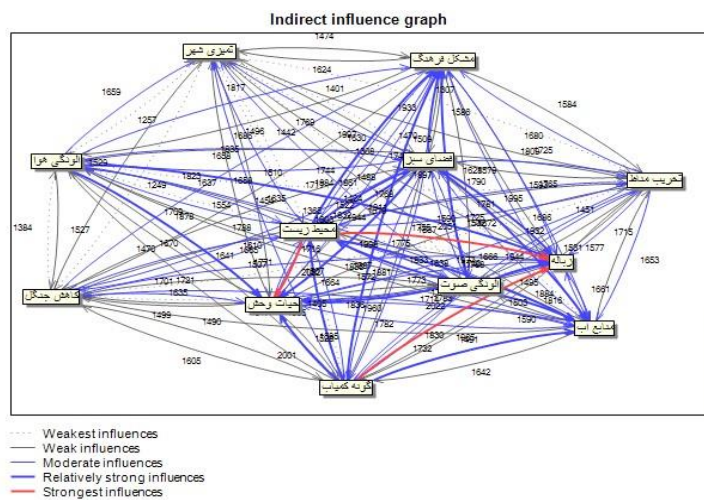
ورود اطلاعات مربوط به شاخص‌های زیست‌محیطی نمودار ۴، بررسی جایگاه هر یک از سنجه‌های مربوط به شاخص زیست‌محیطی است که پس از آنالیز و تجزیه و

نمودار ۴: توزیع سنجه‌های مربوط به زیست‌محیطی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

منابع طبیعی و حیات‌وحش از تأثیرگذاری بالایی برخوردار هستند و استقلال زیادی ندارند و وابسته به عوامل دیگری هستند. نحوه ارتباط سنجه‌ها برای رسیدن به این ساختار در نمودار ۵ نشان داده شده است.

مبنی بر نمودار ۴، تحلیل مربوط به میزان استقلال و تأثیرگذاری متغیرهای در ساختار زیست‌محیطی نشان می‌دهد که عوامل گونه کمیاب، آلودگی هوا، آلودگی صوتی از میزان استقلال و تأثیرگذاری بالایی برخوردار هستند، اما از طرف دیگر عواملی مانند فضای سبز، مشکلات فرهنگی،

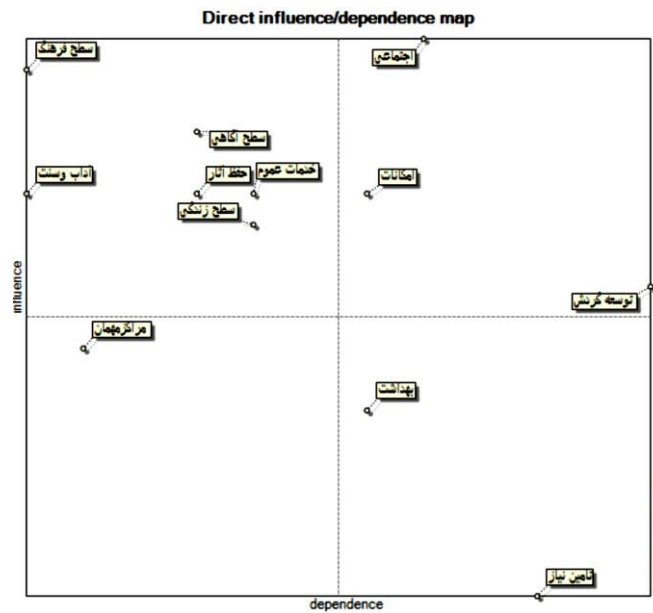

نمودار ۵: روابط و ضرایب تأثیر سنجه‌های مربوط به زیست‌محیطی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

به‌عمل‌آمده در محیط MICMAC نمایش داده شده است.

روود اطلاعات مربوط به شاخص‌های اجتماعی

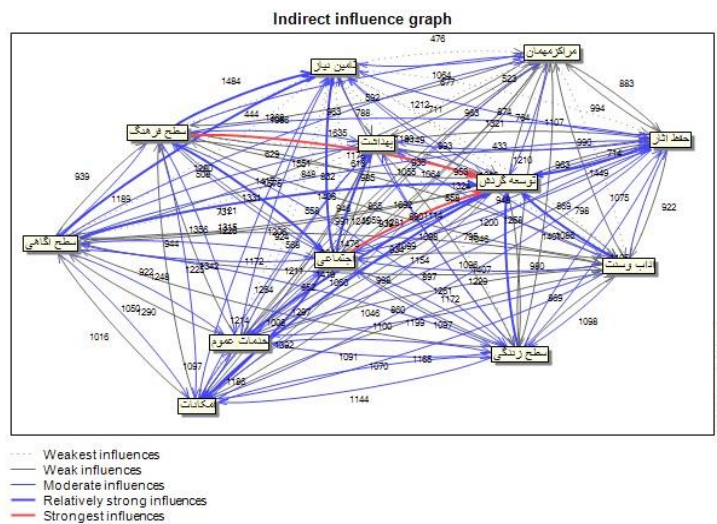
نمودار ۶، بررسی جایگاه هر یک از سنجه‌های مربوط به شاخص اجتماعی است که پس از آنالیز و تجزیه و تحلیل‌های

نمودار ۶: توزیع سنج‌های مربوط به اجتماعی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

بالایی برخوردار هستند، اما استقلال زیادی ندارند و وابسته به عوامل دیگری هستند. در این بین، تأمین نیازها و بهداشت جزء موارد تأثیرپذیر با کمترین تأثیرگذاری سنجیده شده است. نحوه ارتباط سنج‌ها برای رسیدن به این ساختار در نمودار ۷ نشان داده شده است.

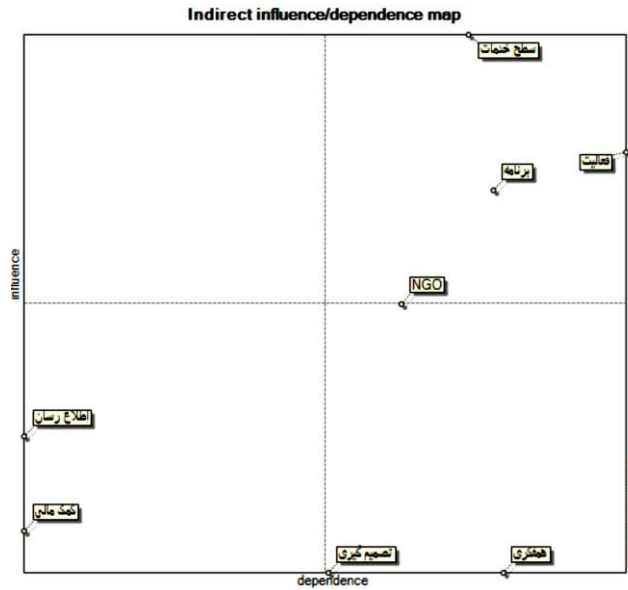
مبنی بر نمودار ۶، تحلیل مربوط به میزان استقلال و تأثیرگذاری متغیرهای در ساختار اجتماعی نشان می‌دهد که عوامل سطح فرهنگی، سطح آگاهی، آداب و سنت‌های، سطح زندگی، حفظ آثار و خدمات عمومی از میزان استقلال و تأثیرگذاری بالایی برخوردار هستند، اما از طرف دیگر عواملی مانند امکانات و توسعه گردشگری از تأثیرگذاری

نمودار ۷: روابط و ضرایب تأثیر سنج‌های مربوط به اجتماعی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

به‌عمل‌آمده در محیط MICMAC نمایش داده شده است.

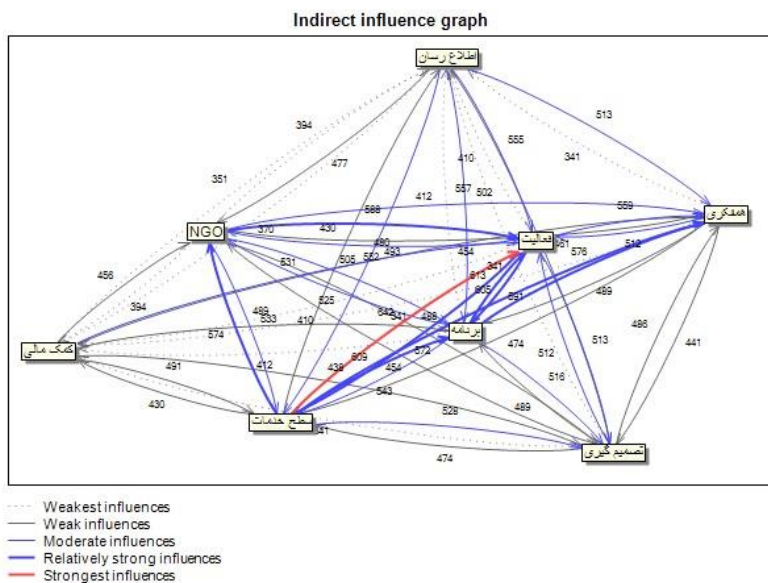
ورود اطلاعات مربوط به شاخص‌های مدیران و برنامه‌ریزان نمودار ۸، بررسی جایگاه هر یک از سنج‌های مربوط به شاخص اجتماعی است که پس از آنالیز و تجزیه و تحلیل‌های

نمودار ۸: توزیع سنجه‌های مربوط به اجتماعی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مانند سطح خدمات، فعالیت‌ها، برنامه‌های گردشگری، NGOها از تأثیرگذاری و همچنین تأثیرپذیری بالایی برخوردار هستند. نحوه ارتباط سنجه‌ها برای رسیدن به این ساختار در نمودار ۹ نشان داده شده است.

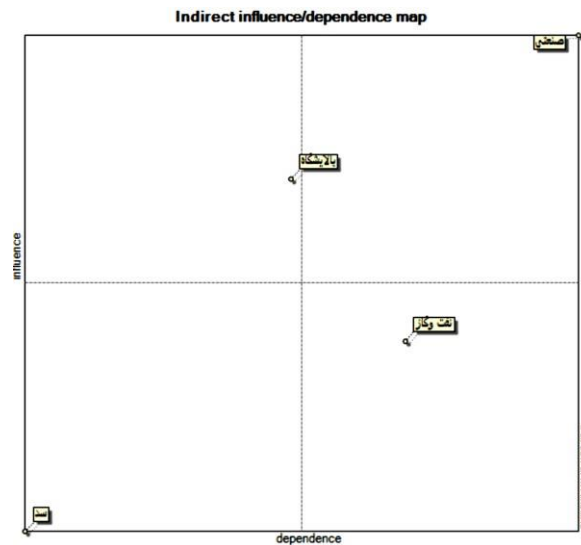
مبنی بر نمودار ۸، تحلیل مربوط به میزان استقلال و تأثیرگذاری متغیرهای در ساختار مدیران و برنامه‌ریزان نشان می‌دهد که عوامل تصمیم‌گیری و همفکری از میزان تأثیرپذیری بالایی برخوردار هستند، اما از طرف دیگر عواملی

نمودار ۹: روابط و ضرایب تأثیر سنجه‌های مربوط به مدیران و برنامه‌ریزان و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

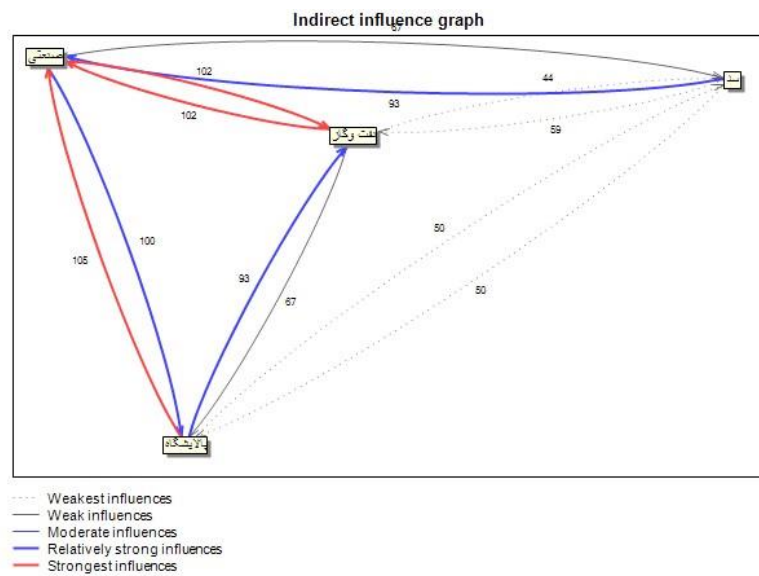
به‌عمل‌آمده در محیط MICMAC نمایش داده شده است.

رورد اطلاعات مربوط به شاخص‌های صنعتی نمودار ۱۰، بررسی جایگاه هر یک از سنجه‌های مربوط به شاخص صنعتی است که پس از آنالیز و تجزیه و تحلیل‌های

نمودار ۱۰: توزیع سنجه‌های مربوط به عوامل صنعتی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

مبنی بر نمودار ۱۰، تحلیل مربوط به میزان استقلال و تأثیرگذاری متغیرهای در ساختار صنعتی نشان می‌دهد که نفت و گاز از میزان تأثیرپذیری بالایی برخوردار می‌باشند، اما از طرف دیگر پالایشگاه از تأثیرگذاری و همچنین تأثیرپذیری بالایی برخوردار است. نحوه ارتباط سنجه‌ها برای رسیدن به این ساختار در نمودار ۱۱ نشان داده شده است.

نمودار ۱۱: روابط و ضرایب تأثیر سنجه‌های مربوط به عوامل صنعتی و نقش آن در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

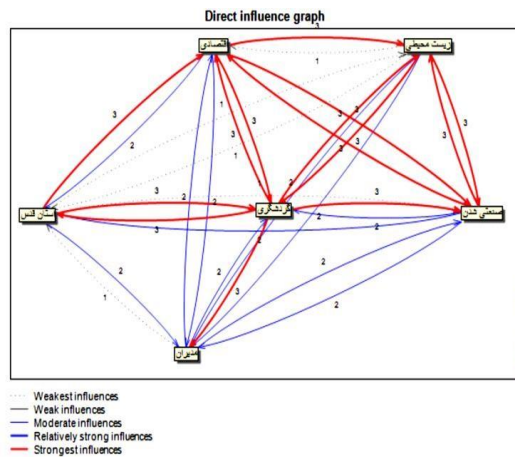
مشاهده می‌شود، عوامل رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری به همراه عامل صنعتی شدن به‌عنوان پیشران‌های دوجبهی (دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) و عوامل زیست‌محیطی و مدیران و برنامه‌ریزان به‌عنوان عوامل تأثیرپذیر هستند. در این میان، آستان قدس رضوی به‌عنوان یک عامل مستقل عمل نموده است.

ساختار پیشران‌های اثرگذار بر گردشگری پایدار

جهت تعیین اثرگذاری نهایی هریک از پیشران‌های مؤثر بر گردشگری پایدار، ه شاخص عوامل زیست‌محیطی، رونق اقتصادی و سرمایه‌گذاری، مدیران و برنامه‌ریزان شهری، آستان قدس رضوی (اجتماعی و فرهنگی) و صنعتی شدن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که همان‌طور که در نمودار ۱۲

نمودار ۱۲: جایگاه پیشران‌های مؤثر در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۱۳: روابط و ضرایب تأثیر سنج‌های مربوط به پیشران‌های مؤثر در گردشگری پایدار (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

است و ساختار مدیران و برنامه‌ریزان به‌عنوان دومین عامل تأثیرگذار در این سلسله‌مراتب قرار می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

امروزه صنعت گردشگری با توجه به اثرگذاری فراوان در ابعاد، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و کالبدی بر جوامع، یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه همه‌جانبه در سطح جهان شناخته شده و می‌تواند نقش مهمی برای توسعه پایدار داشته باشد. پایداری توسعه گردشگری نیازمند به‌کارگیری عوامل و پیشران‌های قابل‌اندازه‌گیری در هر یک از ابعاد توسعه پایدار است. مهم‌ترین هدف پژوهش حاضر، تعیین و شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده توسعه گردشگری پایدار شهر سرخس و ارائه دسته‌بندی جامع از آن‌ها و سپس

گردشگری شامل دو گروه فرهنگی و طبیعی بوده که ساختارها و الگوهای متنوعی در منظر ایجاد می‌نمایند. روابط درونی این عناصر نسبت به هر یک از آن‌ها دارای اهمیت بیشتری است، زیرا در محیطی مرتبط و پیوسته با یکدیگر واقع شده و پایداری سیستم را موجب می‌شوند. در واقع، ارتباط متناسب، پویا و پیوسته میان دو گروه عناصر و بستری که بر روی آن شکل گرفته‌اند، پایداری و بقای ساختار گردشگری را تعیین می‌نمایند. با ترکیب دو تحلیل تأثیرگذاری-تأثیرپذیری و تأثیرگذاری-استقلال از ساختار اصلی مؤثر بر گردشگری پایدار می‌توان چنین استنباط کرد که ساختار اقتصادی به‌عنوان یک ساختار مسلط بر ساختارهای دیگر تأثیرگذار

و بررسی پیشینه‌های داخلی و خارجی سابق در این زمینه، پژوهش حاضر با نتایج پژوهش قصابی و همکاران (۱۳۹۹)، همسواست.

Reference

- Ali Akbari, E., PourAhmad, A., & Jalalabadi, L. (2018). Identifying the Effective Drivers on the Future Status of Sustainable Tourism in Kerman City with Futures Studies Approach. 7(1):14, 156-178. [In Persian] <https://ensani.ir/fa/article/472801>
- Azad, N., Alirezanzad, S. Nazemi, A. (2019). The creative class: an exploration of the possibilities of the formation of communities and creative economy in Tehran. Urban Economics, 4(1), 71-88. [In Persian]. doi: [10.22108/ue.2020.119589.1123](https://doi.org/10.22108/ue.2020.119589.1123)
- Burbano, D. V., Valdivieso, J. C., Izurieta, J. C., Meredith, T. C., & Ferri, D. Q. (2022). "Rethink and reset" tourism in the Galapagos Islands: Stakeholders' views on the sustainability of tourism development, Annals of Tourism Research Empirical Insights, 3(2), 100057. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100057>
- Emami A., Emami, F., Afshari M. (2022), the effects of investment development on the economic empowerment of Iran's sports industry. Strategic studies of sport and youth, 21(56), 229-254. [In Persian] https://faslname.msy.gov.ir/article_522.html
- Esmaili, A., Mohammadi, N., and Emami, F. (2021), A model of factors affecting the behavioral intentions of Premier League soccer fans using grounded theory. Strategic studies on youth and sports, 20 (53), 93-112. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/411256/fa>
- Farhāt, H. N. (2019). Andīshahā-yi falsafī u kalāmi-yi Khwājah Naṣīr al-Dīn Ṭūsī. <https://brill.com/display/title/55413>
- Ghassabi, H., Azar, A., Naei, A. (2019), Identifying drivers influencing the development of tourism in free trade zones, a case study: Aras Free Zone, Tourism Planning and Development Quarterly, Volume 9, Number 1, pp. 161-177. [In Persian] doi: [10.22080/jtpd.2020.16762.3093](https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.16762.3093)
- Hasani, A., & Rahimzadeh, M. (2019). Tehran Tourism industry foresight. Urban Tourism,

تعین اهمیت و اولویت هریک از عوامل شناسایی شده بود. در جمع‌بندی پژوهش می‌توان گفت که موفقیت در دستیابی به اهداف همه‌جانبه آینده گردشگری پایدار شهر سرخس، وابسته به تعامل مؤثر بین عوامل کلیدی است. از مهم‌ترین نتایج تحقیق آن است که با استفاده از عوامل شناسایی شده و با در نظر گرفتن میزان اولویت و اثرگذاری و اثرپذیری آن‌ها بر یکدیگر می‌توان وضعیت پایداری آینده توسعه گردشگری شهر سرخس را سنجید و راهکارهای حفظ وضعیت مطلوب و یا تبدیل وضعیت نامطلوب به مطلوب را در ابعاد مختلف تدوین و اجرا کرد. توجه کافی از سوی برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان به عوامل تأثیرگذار بر تبیین چشم‌انداز آینده گردشگری پایدار اولویت‌بندی و مدنظر قرار دادن روابط با یکدیگر، بسترهای لازم را برای تحقق و توسعه و تکامل مطلوب و الگومدار مقاصد گردشگری ایجاد خواهد کرد. به‌گونه‌ای که تعادل و پایداری طولانی‌مدت را در همه ابعاد و سطوح تضمین کند. مقایسه بین پژوهش‌های گذشته که در بخش پیشینه به آن‌ها پرداخته شد با پژوهش حاضر نشان داد که نتایج اکثر این پژوهش‌ها با پژوهش ما همپوشانی داشته و در یک راستا قرار دارند، به‌ویژه پژوهش علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۷) که به شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی پرداختند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که از نظر ابعاد پایداری در شهر سرخس از دیدگاه هر سه گروه، بعد اقتصادی با میانگین کل (۰/۴۸) بیشترین امتیاز پایداری را به خود اختصاص داده است و سپس بعد مدیران و برنامه‌ریزان با میانگین کل (۰/۴۳) در رتبه بعدی و سپس آستان قدس رضوی با میانگین کل (۰/۴۱) در رتبه سوم و بعد زیست‌محیطی با میانگین کل (۰/۴۰) در رتبه چهارم و صنعتی شدن با (۰/۳۱) کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. شایان‌ذکر است، با توجه به تجزیه و تحلیل‌های به‌عمل‌آمده

- Rasouli, S.H., Rajabi, A., & Motevalli, S (2024), Explanation of a Tourism Model with a Focus on Regional Development (Case Study: Sari City), *Journal of Geography and Regional Development*. Pp. 1-35. [In Persian] <https://civilica.com/doc/2043742>
- Rasouli, S.H., Rajabi, A., & Motevalli, S (2024), Explanation of a Sustainable Urban Tourism Model in Line with Regional Development (Case Study: Sari City), *Journal of Urban Foresight*. Pp.1-21. [In Persian] <https://civilica.com/doc/2092141>
- Ratnasari, R. T., Gunawan, S., Pitchay, A. A., & Mohd Salleh, M. C. (2022). Sustainable medical tourism: Investigating health-care travel in Indonesia and Malaysia. *International Journal of Healthcare Management*, 15(3), 220-229. <https://doi.org/10.1080/20479700.2020.1870365>
- Rezaei, N., Islami, H. Afshani, S. A. (2023), A Contextual Exploration of Profit-Oriented Processes Through Social Media Marketing. *Applied Sociology*, 34(1), 67-88. [In Persian] doi: [10.22108/jas.2023.135477.2334](https://doi.org/10.22108/jas.2023.135477.2334)
- Safaipour, M., Fadaei Jezi, F. (2023), Future research of the housing supply system in Iranian metropolises (Ahwaz metropolis case study), *Geography and Environmental Planning*, 34(1), 117-140. [In Persian] doi: [10.22108/gep.2022.134535.1537](https://doi.org/10.22108/gep.2022.134535.1537)
- Saraei, M.H., Alizadeh Shorki, Y., & Rezaei, M (2020). Identifying Key Drivers Affecting Sustainable Tourism and Developing the Most Desirable Scenario (Case Study: Historical City of Meybod). 8(1), 113-131. [In Persian] <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.2345332.1399.8.1.5.0>
- Seyfipour, R. (2021), environmental Kuznets curve survey in the industrial sector of Iran's economy. *Man and Environment*, 19(3), 1-19. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/1042294/fa>
- Seyitoğlu, F., & Costa, C. (2022). A scenario planning framework for (post-) pandemic tourism in European destinations. *European Planning Studies*, 30(12), 2554-2574. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2045571>
- 6(1), 135-148. <https://doi.org/10.22059/jut.2019.250270.439>
- Heshmati, M., Gheitury, M., & Shadfar, S. (2022). Factors affecting possibility of ecotourism development and sustaining natural resources using SWOT approach in west Iran. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 10(2), 173-183. [In Persian] <https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2022.03.004>
- Imani, B., Razavi, S. M. (2019), Identifying the drivers affecting the future state of sustainable tourism with a future research approach: the villages of the central part of Sarayin city, *Tourism Planning and Development Quarterly*, Volume 9, Number 2, pp. 71-90. [In Persian] [10.22080/jtpd.2020.18409.3249](https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.18409.3249)
- Jalilian, L., Heydari, M.T., Ahdanjad Roshti M. (2022), The role of the government in tourism development with an emphasis on economic policies. *Urban Economics*, 7(1), 19-38. [In Persian] <https://civilica.com/doc/1845360/>
- Kargar Asl Zenozi, Gh., Ezzat Panah, B., Valizadeh, R. (2019), identification and analysis of effective drivers in the future development of the commercial tourism industry with a future research approach (case example of Jolfa city), *Scientific-Research Quarterly of New Attitudes in Human Geography*, Year 12, Number 2, pp. 154-170 [In Persian]. <https://ensani.ir/fa/article/424945>
- Liu, Y., Dai, L., Long, H., Woods, M., & Fois, F. (2022). Rural vitalization promoted by industrial transformation under globalization: The case of Tengtou village in China. *Journal of Rural Studies*, 95, 241-255. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.09.020>
- Moulai, A. (2019), Analysis of context-oriented urban and regional competitiveness capabilities (case example of Tabriz city). *Spatial Planning*, 9(4), 138-109. [In Persian] doi: [10.22108/sppl.2019.116940.1381](https://doi.org/10.22108/sppl.2019.116940.1381)
- Novin, D., Taqvi, E., Ezzat Panah, B. (2022), Empowerment of informal settlements with emphasis on desirable urban governance indicators (case study: informal settlements of Tabriz metropolis). *Spatial Planning*, 12(3), 109-122. [In Persian] doi: [10.22108/sppl.2023.135434.1673](https://doi.org/10.22108/sppl.2023.135434.1673)

Zebardast, A., Darskhan, R. (2021), Explaining the components of achieving sustainable environmental development in the urban management structure of Tabriz metropolis. Sustainability, Development and Environment, 2(3), 21-40. [In Persian] <https://sanad.iau.ir/Journal/jsde/Article/846592/FullText>

Sheikh Milani, E. Abdallah Zade Taraf, A. Farmarzi Asli, M. Saghafi, A. (2021), evaluation of the urban landscape sustainability of Imam street in Tabriz based on humanistic landscape components (Saat-Falek University Square). Sustainability, Development and Environment, 2(3), 61-83. [In Persian]

<https://sanad.iau.ir/fa/Article/846561>
Sheybaninia, K., Abdollahi, S., Mohammadzadeh, M. (2021). An overview of tourism and its effects; A step towards sustainable development, Man and Environment, 19(3), 201-213. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/1042255/fa>

Taghvaei, M., Hosseinikhah, H., Mohammadi Dost, S. (2017), strategic evaluation of the spatial structure of cities with an emphasis on modern patterns of urban planning (case study: Yasouj city). Spatial Planning, 11(3), 117-144. [In Persian] doi: [10.22108/sppl.2021.122995.1499](https://doi.org/10.22108/sppl.2021.122995.1499)

Taghvaei, M., Shafiei, M. (2022), Analysis of indicators and explanation of strategies for realizing urban smartness (case study: Isfahan city), Scientific Quarterly of Spatial Planning, Year 12, Number 1, Series 44, pp. 81-51. [In Persian] doi: [10.22108/sppl.2022.131222.1621](https://doi.org/10.22108/sppl.2022.131222.1621)
Yaghfour, H., Hosseini, S.A., Hosseini, S. M. (2019), Development of effective scenarios on tourism development with a foresight approach of a case study: Kohgiluyeh and Boyer Ahmad province, Urban Tourism Quarterly, Volume 7, Number 1, pp. 107-127. [In Persian] doi: [10.22059/jut.2020.279237.632](https://doi.org/10.22059/jut.2020.279237.632)

Yousefi, J., Ziyai, M., Karimi Alavijeh, M., Mahmoudzadeh, S.M. (2023) Explaining the model of social responsibility in the hotel industry with a meta-composite approach. Quarterly Journal of Iranian Society of Management Sciences, 17 (66), 57-94. [In Persian]

https://journal.iams.ir/article_375.html
Zaheri, M., Majnoui Totakhaneh, A., Khodapanah, K. (2020), Compilation of local drivers of rural development using the future research method of a case study: rural settlements of Bonab city, Geography and Development Quarterly, No. 95, pp. 41-66. [In Persian] doi: [10.22111/gdij.2020.5460](https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5460)

